

Ta svet ni po moji meri

Tadeja Zupan Arsov

Zame je Kristina Brenkova stvariteljica skrivnostnega sveta, ki ga je v moji otroški glavi postavila predvsem z Deklico Delfino in lisico Zvitorepko. Kolikokrat sem hodila po cestah, ki sta jih tlakovali ti popotnici! Knjižica s slikovitimi podobami Marlenke Stupica je že precej zamahana. Piko Nogavičko pa so pred tem obvarovale le trde platnice v zbirki Biseri. Ne veste? Piko Nogavičko je prevedla prav Kristina Brenkova; pri svojem uredniškem delu pa je uvedla številne zbirke, ki napajajo domišljijo – Čebelica, Najdihojca, Zvezdica, Velike slikanice, Cicibanova knjižnica, Mladi oder, Lutkovni oder, Zlata ptica ... In kaj vse je še napisala!

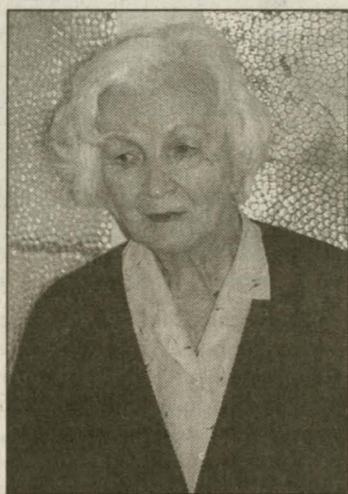
V 30. letih verjetno ni bilo tako vsakdanje, da se mladenka vpiše na fakulteto; po učiteljsku ste imeli možnost za vpis na pedagogiko in psihologijo, med tujim jezikom in zgodovino ste izbrali še slednjo. Odločitev za to pa vendarle ni bila kar samoumevna. Kaj ste pravzaprav pričakovali, da boste delali s tem?

»Zelo dobro vprašanje, ampak moram takoj povedati: ob odhodu na meščansko šolo še nisem bila mladenka, 11 let sem imela in sem si želela, da bi smela

s sabo vzeti punčke, punčke, ki sem jim šivala oblekice, pa zibko zanje, vse igrače ... Ne, nobena pravilna, velika želja po znanju me ni vlekla, sploh ne. Želela sem le vedeti, kaj je za našimi hribi, horjulska dolina je kotlina, krog in krog obdana s hribi, samo ena smer pelje v Ljubljano. Pa mogoče še to – neka malo oddaljena soseda je študirala na učiteljsku, hodila je v visokih petah, novih oblekah, kar je bila mogoče zame močna predstava, kako je, če hodiš v šolo.«

– Vedela sem, da ne boste sami peljali te šolske zgodbe naprej; iz pedagogike ste doktorirali že pri 27 letih. Kakšna so bila tista leta kmalu po doktoratu – predvsem tudi glede iskanja svoje identitete, svojega mesta in poslanstva.

»Do takrat je bila pa dolga pot. Sedem let sem bila v mariborskem samostanu, kjer je bila moja teta redovnica, in prav ona je začutila, da bi rada šla v šole. Pravzaprav bi morala hoditi osem let, ampak prvo meščansko sem preskočila, kar neke izpite sem naredila. Sledila so štiri leta učiteljska, prav takrat pa so na vseh jugoslovanskih učiteljskih uvedli še peti letnik. Potem se je odprla tudi univerza za študente z učiteljska; seveda ne zato, da bi jim odprli pot do znanja, ampak zato, ker je bilo toliko brezposelnih učiteljev in učiteljic. Nikoli nisem premišljevala, da bi poučevala, razen seveda ko sem bila zelo majhna in smo se otroci še

Kristina Brenkova

igrali šolo. Po eni strani sem bila za to mogoče tudi preobčutljiva. To sem ugotovila šele potem, ko so nas vabili po šolah: pred katedrom sem trpela, rajši bi bila z otroki v klopi.«

– Ste sploh kdaj uveljavljali pravice, ki jih prinese ta naziv – recimo vsaj tako, da ste koga opozorili, ko so ga spet in spet spregledali?

»Ne, pa tudi vem, zakaj ne. O tem ne bi rada govorila. Nekaj časa je celo krožila krasna umazana fama, da sploh nimam doktorata, da sem ga prevzela po možu – pa mi ni bilo mar. Mislila sem si – če pomenim samo s tistim dr. spredaj, potem tega ne želim. In nisem nič trpela, niti malo ne.«

– Naslov disertacije se mi zdi prav drzen: Fran Milčinski – vzgojnik.

»Pravzaprav sem skušala dokazati nedokazljivo. Smešno, ne? Takrat je bil nekaterim zelo pomemben pojem, ki ga je ustvaril Eduard Spranger, nemški psiholog, to je pedagoški eros. Po njem naj bi človek, pedagog, z vsem, kar počne, stremel k temu, da bi mladim ljudem okrog sebe pomagal naprej, pomagal prav živeti. Sama pa sem takrat prek otroških igrice spoznala Frana Milčinskega. Že zelo zgodaj sem imela tudi njegove pravljice, oboje, Tolovaj Mataj in Pravljičice; prekrasne so bile in vsa vas jih je brala. Skratka, pomislila sem, da je bil pravzaprav Fran Milčinski tudi tak – z vsem, kar je ustvarjal, je hotel ljudem odpirati oči, pomagal jim je živeti. Seveda pa sem imela tudi velike težave. Veste, nisem bila marljiva, pridna učenka, bila sem nemirna, spraševala sem nerodne stvari in to ni dobro. Profesor je le stežka sprejel ponujeni naslov. Med vojno sem knjižico zgubila (diplomska naloga je bila tiskana v zbirki Belo-modra knjiga), so bile pač pogoste aretacije; še to me čudi, da se mi je ohranil zma-

han, zložen list, dokazilo, da sem napravila doktorat. Po vojni pa so s Slovenskega poročevalca peljali nekatere knjige sežgat in med njimi je bila tudi moja knjižica. Vendar jo je rešil Dušan Moravec in mi jo prinesel. Kako sem bila hvaležna!«

– Še pred vojno vam je za las ušlo asistentstvo pri prof. Almi Sodnikovi, ki je predavala filozofijo na fakulteti.

»Alma Sodnikova je bila najprej asistentka prof. Franceta Vebra in zelo me je mikalo sodelovati z njo pri odkrivanju zgodovine slovenske filozofije. Poleti je odhajala na Dunaj in stikala po podstrešju nacionalne dunajske biblioteke. Slovenski filozofi in psihologi so namreč predavali na Dunaju in pisali v latinščini. Večkrat mi je predlagala, da bi delala z njo, ampak jaz si še bolj želela delati pri gledališču. Imela sem pristržno lepo utvaro – slovenskim otrokom ustvariti gledališče. Zdelo se mi je, da imamo tako prednost, ker nas je malo – vse je bilo kot na dlani. Tako sem si mislila – imeli bi skupino šolanih profesionalcev, igralcev, muzikov, pisateljev, popolnoma resno, in pa imeniten avtobus, s katerim bi se prepeljavali naokrog; s tem bi sadili seme med otroke. Celo prva knjiga, ki je leta 1945 izšla pri Mladinski knjigi, je bila Mladi oder; in sicer sem zbrala Milčinskega, Vido Brest, Franceta Kosmača, igrice Finžgarja, same igrice, da bi jih otroci igrali.«

– Poskusili ste se tudi kot igralka. So spomini na Shakespeara in Ibsena, odigrana z malo horjulskega narečja, kot ste sami rekli, zdaj pospremljeni le s prizanesljivim nasmehom ali še kdaj s kančkom obžalovanja, češ zakaj nisem vztrajala?

»Ne, brez obžalovanja. Dar sem imela, senzibilna sem bila čisto dovolj, z glasom je bilo v redu, s poslušom tudi, se mi je pa zdelo

strašno, da je igralski dar tudi v obvladovanju tega položaja: ti si v luči, tam spodaj pa je tema ... Marsikdaj pomislim, da sem srečna, da nisem bila tako srečna, da bi šla med igralce. Res.«

– Pa še otip naslednje sestavine vaših raznorodnih interesov: so predavanja dr. Izidorja Cankarja, ki ste jih poslušali na fakulteti, izostrila že oblikovani čut za upodablajočo umetnost ali so vam postavila prve temelje?

»Veste, v horjulsko cerkev sem hodila kot otrok tudi zato, ker je bilo v njej 14 podob križevega pota, pa sv. Marjeta in ob njej sv. Jurij, ki je zabodel zmaja, še rožnovenski oltar, za katerega je Šubic naslikal Marijo kot Rafaelovo gospodično, uh, kako kičasto! To je v meni, še zdaj; želela sem si podob, zbirala sem tudi sličice, ki so bile zložene v cikloriji; v Mohorjevem kalendarju sem najprej pogledala slike, še vedno se spominim podobe vlaka, ki gre v daljavo, nad njim pa angel varuh ...«

– Priznam, to sem spraševala tudi zato, ker me zanima, kako je bilo doživeti tega velikega umetnostnega zgodovinarja.

»Izidor Cankar je bil bister, ironičen, in kako je meni to dišalo! Njegova predavanja o Rafaelu so bila tako ostra, žgoča, o tem lepotcu, ki je bil z vseh strani maziljen (in je še zdaj, ne morem pomagati). Vendar pri njem nisem delala nobenega izpita, ravno tako sem lahko tudi

samo poslušala predavanja Ivana Prijatelja in Frana Ramovša. Zanimivo, v srednji šoli sem vedno sedela v zadnjih klopih, na fakulteti pa vedno v prvi klopi, tako sem občudovala te predavatelje.«

– Pri uredniškem delu v Mladinski knjigi verjetno niste bili le razsodnik za pisano besedo; ste soodločali tudi pri tem, kdo bo likovno bogatil izdane knjige?

»To je pa dolga povest. Saj meni ta čedni vrtnarski poklic urednice ni bil nikoli namenjen. In če ne bi bilo spet Dušana Moravca, ki mi je ob odhodu iz založbe prepustil svoje mesto ... Prej je bil urednik kulturne rubrike pri Slovenskem poročevalcu; on, Pirnat pa Torkar in Bor so naredili stran, zaradi katere je bil Moravec kaznovan – z odhodom na Mladinsko knjigo. Čez nekaj mesecev pa je že šel k Mestnemu gledališču, kjer je bil potem dolga leta dramaturg, in me je predlagal namesto sebe. Glede likovne podobe – dala sem prozo ali izbor pesmi v branje, in če je ilustrator želel risati, je bil tekst njegov.«

– Pa ste se pri tem delu počutili »doma«, ste čutili, da ste v njem pognali korenine?

»Seveda sem. Čeprav sem bila nekoliko plaha. Zavedala sem se, da moramo poskrbeti, da ne zatunkamo kakšnega nadarjenca. Tega sem se strašno bala in večkrat sem rekla, da ne morem sama odločati. Hkrati pa – po

drugi vojni smo bili tako izčrpani; zanimivo – grlo sem imela čisto zavozlano. Prej sem toliko pela, z mamo in sestrama, noč in dan smo pele in lovile pesmi po belem svetu. Šele čez okoli dvajset, 25 let po vojni sem spet poskušala peti. Rekla sem si, da sem kot pokvarjena antena, vse čutim, ves strah, ves nemir.«

– Je bilo tudi materinstvo ali predvsem bogato otroštvo spodbuda za usmeritev k pisanju za otroke?

»Prva stvar, ki sem jo napisala in je bila tudi natisnjena v Vrvcu, je bila zgodbica Deklica z vresjem. Začela sem z noveletami, realističnimi, s socialno tematiko, vse pa je bilo nekam prezrelo za tista leta. Pozneje pa mi to ni bilo čisto nič všeč; tako običajno, vsakodnevno se mi je zdelo, pa tudi če sem tu in tam hotela kaj spoetizirati – mi ni bilo nič všeč.«

– Menda ste celo požgali to svoje začetno pisanje.

»Nič hudega, prav sem naredila. Potem sem pa prišla za nekaj časa na Filmsko podjetje; zanimalo me je samo to, ali bi slovenska duša znala narediti morda en tak film na leto, ki bi lahko obšel svet, da bi bil tako dober, da bi obvladal govorico sveta. Vedela sem, kaj bi morali narediti, to je bil Lukec in njegov škorec Franceta Bevka. Krasen kraški svet, arhitektura, portali, vodnjaki, same lepote, pa borjače ... In v tisti svet bi postavili to mater in tega fanta. Bajka! Dolga leta sem to nosila. Seveda pa se

Vrhovi ustvarjalnega dela Kristine Brenkove

Moja draga sogovornica me je vodila od nežnega spominjanja do trde, stvarne razumnosti. Človek je res aboten, če pričakuje, da bo krbka, skromna in prijazna dama ostala taka, če spregovori o togi neumnosti sveta. Naj mi odpusti, ampak moram povedati: pred dnevi je v radijskem sporedu pisalo, da posvečajo oddajo njeni 80-letnici. Zamujajo! Prav najin pogovor so prepredale čestitke – zdaj rožica, zdaj telefon ... Tako. Dovolj. Povedati moram še nekaj, kar sodi v ta okvir: čeprav je Kristina Brenkova prevedla take velikanke in velikane, kot so Bambi, Pika Nogavička, kup Kljukcev in še več pravljic z vsega sveta, je vse to delo zasenčilo njeno stvariteljstvo – pisanje za otroke. Priznanja, ki so jih te knjižice prinesle, so: plaketa Mladega pokolenja, Levstikova nagrada, kipec Kurirčka, Trubarjeva plaketa in še bronasto odličje, ki so ga podelili ilustratorki Marlenki Stupica in avtorici v Leipzigu. Pravi pa, da vsi jubileji in nagrade niso kaj prida vredni. Pomembno je, da ostane kaj za tabo, knjižica, vsaj ena stran. Ampak – na eno stran bi komaj spravili že seznam vsega tistega, kar nam je dala Kristina Brenkova! In seznam se še daljša.

še Bratca in Kljukca s strehe. Imenitna knjiga je.«

– Očitno si moramo večkrat pomagati s citatom iz Kljukca: To ne moti velikih duhov!

»Res. In pomislite, od tistih, ki so poznali švedski izvornik, sem zvedela, da je moj prevod bolj sproščen, bliže otrokom.«

– Če se že branite zaslug za knjige, ki ste jih prevedli, pa ne morete zanikati tegale: preseneča daljnosežnost zamisli, s katero ste pri Mladinski knjigi poskrbeli za prodor slovenskih

slikanic v tujino, po drugi strani pa ste napeljali, da imajo slovenski bralci številne knjige pravljic z vsega sveta.

»Že takrat, in tudi odkar sem v pokoju, sem večkrat rekla, da bi morali imeti knjigarnico, v kateri bi prodajali slovenske slikanice, prevedene v tuje jezike, in tudi res dobro izbrane tuje knjige. Le redki se zavedajo, kako zelo pomembno je utreti pot slovenski knjigi. Že v Celovcu bi morali imeti tako trgovnico, pa na meji v Novi Gorici. Prevedenih slika-

nic imamo res veliko in temelje smo postavili prav na Mladinski knjigi. Ravno v tistem času je bila strašno moderna 'evropeizacija', ki pa so jo večinoma razumeli kot prenašanje vsega krasnega, tujega k nam. Jaz pa sem rekla: Ne, evropeizacija naj našo slikanico nese v svet. Nesramno, ne?«

– Pametno razmišljanje tudi za današnji čas.

»Seveda, saj je edino razumno. Druga plat evropeizacije pa je bilo seveda prevajanje tujih pravljic. Saj to je bil pravzaprav srečen čas – toliko prevajalcev in ilustratorjev, toliko svetovalcev – sto knjig pravljic je izšlo takrat. Še jih izdajajo, in to dobre. Niko Grafenauer je to odlično zagrabil! Meni je bilo samo žal, da je bila Čebelica tako drobna, da ni bila v trdih platnicah. Je pa res, da so jo tako lahko imeli mnogi otroci, ki si nikoli ne bi mogli privoščiti velike slikanice. Zelo mi je ljuba, ta Čebelica. Zanimivo – prav pri slikanicah iz zbirke Velika slikanica smo šele pozneje ugotovili, da smo ji dali format, ki je bil v veljavi v Evropi.«

– Ampak nobelovcev za otroke pa le niste mogli uvesti.

»Kje ste pa zvedeli za to mojo željo? Sem že komu rekla ... Ne, tega pa nisem mogla izpeljati.«

– Katero delo prinaša s sabo več dvomov, pisanje ali prevajanje, in kje je zadovoljstvo ali olajšanje ob koncu večje?

»Oboje ima enako težo, le pri pisanju si nekam svobodnejši. Predvsem pa sem zelo vesela, da so izšle Grške bajke, ki jih je napisal Eduard Petiška, ta češki poet. Otroci vendar ne morejo brati Schwaba (Gustav Schwab, Najlepše antične pripovedke, op. a.) Kje pa imajo čas, ko pa morajo pogledati vse tekme, košarkarske, nogometne, odvrtni vso glasbo, vse Rolling Stonese – pa ko bi bili vsaj samo ti ... Imam pa že leta prevedene tudi Petiškovne pravljice prvih ljudstev sveta. Krasne, čeprav so tudi krute. Vendar bi jih

morala vse še kritično pregledati, še enkrat prevesti.

Na nekaj pa sem glede prevajanja res ponosna. Za Zlato knjigo smo dali prevajati Kočo strica Toma, vendar je prevajalka Olga Grahor prevedla čisto vse. Sedemdeset avtorskih pol! In nihče ni hotel prevzeti krajšanja. Prosila sem Nika Koširja, Karla Dobido in še vsaj dva človeka, ampak nihče ni hotel iz tega narediti deset do 15 avtorskih pol. Tako so delali po vsem svetu, sicer otroci tega sploh ne bi brali. Meni pa so vsi rekli – nimaš denarja, da bi to naredil! In nazadnje sem morala sama prevzeti vse to delo. In dobro sem naredila. Dobro! Še zdaj me zabava. Eno celo pripovedno plast sem izpustila, razplet neke ljubezenske zgodbe. In vse je bilo videti kot iz enega kosa.«

– Verjetno nevhvalno delo, ampak očitno nagrajeno z zadoščanjem.

»Ja, in knjiga je bila še večkrat ponatisnjena. Pa še to: delala sem ponoči, ne v službi, in za denar, ki so mi ga dali, smo si kupili šotor. Moji trije fantje so šli v Rovinj, sama pa sem prišla nekaj dni za njimi. Šotora nisem takoj našla, potem sem pa zagledala pravega – na njem je pisalo Koča strica Toma.«

– Ves čas govorim, kot da se ne bi zavedala več kot 20 biserov, ki ste jih podarili bralcem kot pisateljica, ne le kot prevajalka. Od iger za mladino do proze, spominske in pravljico-fantastične. Mi zaupate, ali se lok od Prve domovine in Moje doline še kam odpre?

»Odpre se, in to v tujo deželo. Enajstletna punčka, ki si je želela s sabo vzeti igrače, je prišla v tujo deželo. Tercet bo to in Tuja dežela bo v kontrapunktu z domačo dolino vsakokrat, ko sem kaj doživljala v tuji deželi, sem se zavedala, kako je takrat doma. Nenehno spominjanje ... To je bila res tuja dežela, ni bila preprosta, posebno ne za deklico, kakršna

sem bila – zelo odkritosrčna, nisem znala preračunati, kaj je dobro zame ...«

– Čeprav so vse te vaše otroške knjige tudi polne tesnobe, jih čutim kot neko oazo miru.

»Že res, ampak – tako lačni smo bili v šolah! Sicer pa – ne vem, o teh svojih stvarcah ne morem govoriti, res ne. Tudi to, da sem vam povedala za Tujo deželo – bojim se, da sem prekoračila dovoljeno mejo, svojo, notranjo, ampak – naj bo ...«

– Bova čisto tiho povedali naprej. Mogoče za konec – nekje ste rekli, da vas v svetu odraslih moti vsa ta »racionalna navlaka« in da ste bolj doma v pravljicnem svetu. Če vas povprašam po tej, slabi strani, kje vas najbolj moti neumen, neroden odrasli svet?

»Tega vam pa ne morem povedati. Prav zdaj spet prebiram knjižico Jeana Rostanda, francoskega biologa, ki je napisal: Ali je mogoče spremeniti človeka ... V šolah so me dostikrat vprašali: Zakaj pa pišete za nas? Učiteljica pa – zakaj ne pišete za odrasle? In sem bila včasih v zadregi. Rekla sem: zato, ker vas imam rada. Pa vsi: a res? In sem rekla, pa kaj, saj imam rada tudi kamen, vso to vodo, kakšno rožo, pa travo. So bili že bolj pomirjeni. Tisto govorjenje – kako vas imam rada ... Enkrat sem jim pa le rekla, da mi svet odraslih ni všeč, ker ni po moji meri. Nisem mogla drugače. In ostanem pri tem: ta svet ni po moji meri. In najbrž, če bi še dolgo živela, bi prav tako ne bil. Če se samo spomnim na Huxleyjev Krasni novi svet! Poznate sliko, na kateri Einstein kaže jezik? Ves odgovor! To je ves odgovor. Nekje imam krasno reprodukcijo te slike iz neke tuje revije. Spravila sem si tega Einsteina in si rekla, da si ga bom uokvirila, da bo zame kazal jezik. Zaposlila ga bom.«

moraš temu ves predati, obenem pa moraš imeti ogromno profesionalnega znanja.«

– Sicer se ponavadi izgovarjate, da niste prevajali prav dosti; jaz pa menim, da bi se devetletna Pika Nogavička morda že »postarala«, če je ne bi odkrili prav vi in je dali slovenskim otrokom že 1958. leta.

»Mogoče. Pike Nogavičke nisem prevedla klasično, pri 'mašini'. Prvič sem jo brala – saj to sem že večkrat rekla – otrokoma, na plaži, in to kar iz nemščine. Ko smo šli v Ulcinj na počitnice, sem želela vzeti s sabo primerno knjigo, ki povrhu vsega ne bi preveč obležala v kovčku. Tako sem iz knjižnice vzela najbolj drobno knjižico. Pippi Langstrump je kar takoj postala Pika Nogavička, in tudi vseh drugih imen nisem iskala, kar takoj sem jih imela. Ko sem končala, mi otroka nista dala miru – še, še, še enkrat, sta kričala, še enkrat od začetka!«

– Pa fanta!

»Ja, saj je fantovska knjiga – Pika je najmočnejša, najbogatejša, najbolj popikana, predrzno pogumna. Pike na Švedskem tri leta sploh niso smeli tiskati in Astrid Lindgren je uspelo šele tako, da je poslala rokopis na neki anonimni razpis. Pri Piki me je najbolj privlačil ta njen odpor do abotnosti v svetu, naj bo tam, kjer gospe pijejo kavico, ali v šoli ... Zabavala sem se.«

– In tudi za knjižni prevod ste podobno prevajali?

»Tako, sproti. Priskrbeli so mi odlično tipkarico, čez leta pa smo podobno pripravili še priredbo za plošče.«

– Je tudi Karlsson takoj postal Kljukec?

»Čim sem prebrala. In zelo mi je všeč – Bratec in Kljukec s strehe. Ampak čudno, da se ni tako prijel. Je pa res, da je marsikaj odvisno tudi od založbe. Že večkrat, ko so se pripravljali na ponatis Pike, sem predlagala, naj dodajo